

Examen HAVO

2014

tijdvak 1
maandag 19 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis (pilot)

Dit examen bestaat uit 29 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 79 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De onderstaande vorsten kregen in de overlevering de toevoeging 'de Grote' bij hun naam en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Karel werd na zijn dood vereerd vanwege zijn betekenis voor de verspreiding van het christendom in geheel Europa.
- 2 Herodes van Idumea trad onder het Romeinse bestuur op als koning over Judea ten tijde van de geboorte van Jezus van Nazareth.
- 3 Frederik II van Pruisen voerde als verlicht vorst in zijn koninkrijk godsdienstige tolerantie door.
- 4 Flavius Constantinus liet zich als eerste Romeinse keizer bekeren tot het christendom en was verantwoordelijk voor het stichten van de Heilige Grafkerk in Jeruzalem en de St. Pietersbasiliek in Rome.
- 5 Alexander III van Macedonië verenigde de Griekse stadstaten in zijn rijk en veroverde gebieden ten oosten daarvan tot in het huidige India.
- 6 De Russische tsaar Peter I Romanov reisde voor studie naar Zaandam en Amsterdam. Hij had bewondering voor de buitengewone economische bloei van de Nederlandse Republiek in deze periode.

- 2p 1 Zet deze historische personen in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Een bewering:

Het gebruik van het *kleroterion* beschermt de democratie van Athene.

2p **2** Leg dit uit.

Gebruik bron 2.

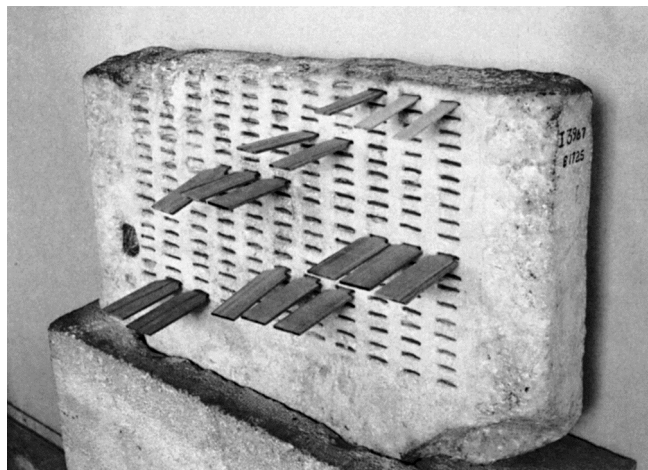
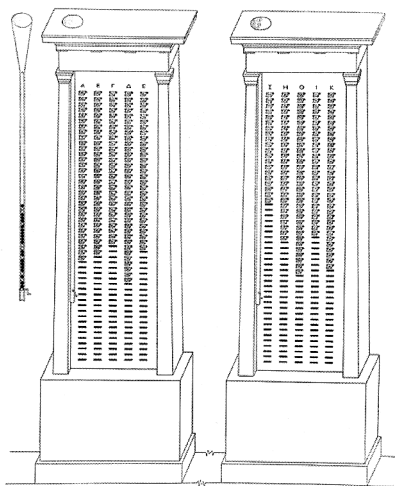
Stel: je gebruikt de afbeelding op deze sarcofaag om de strijd tussen Romeinen en Goten te beschrijven.

2p **3** Leg uit waarom je twijfelt aan de betrouwbaarheid van de informatie uit deze bron.

Prehistorie en oudheid

bron 1

Een reconstructietekening en een foto van een *kleroterion* uit de Griekse stadstaat Athene:

Toelichting

Een soortgelijk *kleroterion* wordt gebruikt om te bepalen welke burgers mochten deelnemen aan juryrechtbanken. In de gleufjes worden in willekeurige volgorde de naamplaatjes van Atheense burgers gestoken. Met een soort lottoballetjes wordt bepaald uit welke kolom van het *kleroterion* de naamplaatjes meedoen bij de keuze van de juryleden. Hierdoor is tot het laatste moment onbekend wie er jurylid wordt.

bron 2

Een Romeinse sarcofaag (lijkkist) uit de derde eeuw na Chr.:

generaal Erennius Etruscus

Romeins
legionair

verslagen
Goot

Toelichting

De sarcofaag is gemaakt voor generaal Erennius Etruscus, die sneuvelt in de strijd tegen de Goten, in de veldslag bij Abritto in het huidige Bulgarije.

De middeleeuwen

In de zesde eeuw brak voor de eerste keer een pestepidemie uit in het Oost-Romeinse Rijk: er stierven miljoenen mensen en de samenleving raakte ontwricht. Hoewel in de zevende en achtste eeuw ook nog uitbraken van de pest voorkwamen, bleef de eerstvolgende grote, zeer dodelijke pestepidemie uit tot 1347.

- 2p 4 Verklaar met een kenmerkend aspect van de vroege middeleeuwen waardoor grote pestepidemieën in die periode bijna niet voorkwamen in West-Europa.

Twee gebeurtenissen uit het leven van Karel de Grote:

- 1 In het jaar 800 werd Karel de Grote door paus Leo III tot keizer gezalfd.
- 2 In 805 benoemde Karel de Grote missionaris Liudger tot bisschop van Münster.

Deze gebeurtenissen uit de vroege middeleeuwen werden in de late middeleeuwen gebruikt door de partijen die in die tijd tegenover elkaar stonden in hun strijd om de macht (de Investituurstrijd). Beide partijen konden zich beroepen op één van deze gebeurtenissen uit het leven van Karel de Grote.

- 4p 5 Leg voor elke partij uit welk van deze gebeurtenissen zij konden gebruiken om hun standpunt te verdedigen.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 3.

Een interpretatie:

Op grond van deze bron kun je stellen, dat de kritiek van Vasalius op de artsen uit zijn tijd beter past bij de Renaissance dan bij de middeleeuwen.

- 3p **6** Ondersteun deze interpretatie door aan te geven:
- welke kritiek op de artsen Vasalius heeft en
 - waardoor deze kritiek beter past bij de Renaissance en
 - minder past bij de middeleeuwen.

Gebruik bron 4.

Bij deze bron passen twee beweringen:

- 1 De Reformatie heeft in 1580 Friesland bereikt.
- 2 Met deze bepalingen kiezen de Staten van Friesland partij in de Opstand.

- 4p **7** Toon de juistheid van beide beweringen aan, telkens met een verwijzing naar de bron.

In 1603 werd de Engelse koning James I de eerste koning van Engeland, Ierland en Schotland samen. Enkele jaren later introduceerde hij de 'Wetten van Iona'. Hierin werd bepaald dat de kinderen van de Schotse katholieke adel opgeleid moesten worden op Engelstalige protestantse scholen.

- 2p **8** Leg uit waardoor de 'Wetten van Iona' konden bijdragen aan de centralisatie van het rijk van James I.

Historici die het absolutisme onderzoeken, zien een verschuiving:

In de zeventiende eeuw vonden absolute vorsten dat zij regeerden vanuit een goddelijk recht, terwijl in de achttiende eeuw vorsten beweerden dat zij mochten regeren omdat zij de grootste bijdrage leverden aan het geluk van het volk.

- 1p **9** Geef aan onder invloed van welke ontwikkeling de ideeën over het vorstelijk gezag veranderden.

Vroegmoderne tijd

bron 3

In 1543 publiceert de arts Vasalius het boek *De humani corporis fabrica* (Over de bouw van het menselijk lichaam). Hierin beschrijft hij zijn kijk op de handelwijze van artsen:

Zolang de artsen meenden dat enkel het genezen van inwendige ziekten tot hun domein behoorde, beschouwden ze de kennis van de ingewanden als voldoende. Zij verwaarloosden de structuur van de beenderen, de spieren, de zenuwen, de aders en slagaders die zich tussen de beenderen en spieren bevinden, alsof deze dingen hen niet aangingen. Aangezien deze zaken werden toevertrouwd aan chirurgijns¹⁾, verdween daardoor niet alleen de ware kennis van de ingewanden, maar ook hun eigen bekwaamheid in het uitvoeren van dissecties (operaties). Dit ging zover dat de artsen dit niet meer probeerden, terwijl de chirurgijns, aan wie deze kunst nu toekwam, te ongeletterd waren om de geschriften van de hoogleraren te begrijpen. (...) Deze laatsten schreeuwden als kauwen van hun hoge kathedr over dingen die zij nog nooit hadden onderzocht, maar die zij overnamen uit boeken van anderen.

noot 1 Een chirurgijn houdt zich bezig met behandelingen waarbij bloed tevoorschijn komt, in tegenstelling tot universitair opgeleide artsen.

bron 4

In 1580 wordt in de Staten van Friesland (het bestuur van de provincie) een reeks wetten aangenomen. Enkele van de bepalingen hieruit:

Art. 1. In de eerste plaats zullen alle priesters en andere geestelijken, zowel mannelijke als vrouwelijke, zich onthouden van alle pauselijke reguliere ceremoniën, diensten en het houden van preken, zowel in het geheim als openbaar, op straffe van het kwijtraken van pensioen en correctie door een rechtbank.

Art. 2. Ten tweede, zullen de instellingen en voorrechten van pastoors en alle andere ontvangers van kerkelijke inkomsten en lenen, zonder enige uitzondering dadelijk worden ingetrokken en nietig verklaard (...).

Art. 18. De grietmannen¹⁾ zullen worden belast (elk in zijn eigen bestuursgebied) met het zonder enige vertraging doen zuiveren van de kerken van beelden, altaren en alles wat tot de rooms-katholieke ceremoniën en afgoderij gediend heeft.

noot 1 Een grietman is het hoofd van een grietenij, een bestuurseenheid in Friesland die gelijk staat aan een gemeente.

Door de tijd heen

De volgende historische gebeurtenissen vonden plaats in het paleis van Versailles in Frankrijk en staan in willekeurige volgorde:

- 1 De Franse president De Gaulle leidde tijdens de Koude Oorlog de Sovjetleider Chroesjtsjov rond. De Gaulle ergerde zich, omdat hij vond dat Chroesjtsjov niet genoeg onder de indruk was van het paleis.
- 2 De nieuwe leiders van de Republiek van Weimar werden gedwongen een vredesverdrag te tekenen in het paleis.
- 3 Het paleis werd gebruikt door de absolute koning Lodewijk XIV om zijn adel aan het hof te binden. Zo kon hij alle touwtjes in handen houden.
- 4 Toen de Franse democratische revolutie het paleis bereikte, probeerde koningin Marie Antoinette door een geheime gang te vluchten.
- 5 Het Duitse Keizerrijk werd uitgeroepen in de spiegelzaal van Versailles.
- 6 Tijdens een staatsbezoek dineerde de Sovjetleider Michael Gorbatsjov met de Franse president in de spiegelzaal van Versailles.

2p **10** Zet deze gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

In 1855 weigerde Sultan Taha van Djambi (in Nederlands-Indië) het Nederlands oppergezag te erkennen. De Nederlandse regering zette sultan Taha af en er werd een nieuwe, Nederlandsgezinde sultan aangesteld. Taha viel vanuit de binnenlanden Djambi aan.

In 1885 kwam het tot een grote opstand, die door het Nederlands oppergezag werd neergeslagen.

Hierbij passen twee beweringen:

- 1 Het optreden van de Nederlandse regering illustreert een kenmerkend aspect van de negentiende eeuw.
- 2 Sultan Taha kreeg in de twintigste eeuw navolging, wat een kenmerkend aspect illustreert uit de twintigste eeuw.

4p 11 Leg beide beweringen uit.

In 1860 werd in Nederland de Spoorwegwet aangenomen, ingediend door een kabinet dat bestond uit liberale en niet-liberale ministers. Particulieren hadden al 335 kilometer spoorlijn aangelegd, maar er was nog geen volledig netwerk. Daarom werd door de staat nog 800 kilometer spoorweg aangelegd.

De exploitatie van de spoorwegen kwam in handen van particuliere bedrijven.

4p 12 Leg uit:

- dat deze regeling een compromis betekende voor de liberalen in de regering en
- waardoor spoorwegaanleg de Industriële Revolutie in Nederland kon stimuleren.

Gebruik bron 5.

In deze prent geeft de tekenaar een voorspelling weer over de manier waarop de Duitse eenheid tot stand zal komen.

4p 13 Leg uit:

- (met een verwijzing naar de bron) welke voorspelling de tekenaar hier weergeeft en
- (zonder bron) of deze voorspelling is uitgekomen.

Groeiend nationalisme en snelle industrialisatie waren aan het einde van de negentiende eeuw beide van invloed op de Duitse *Weltpolitik*.

4p 14 Leg dit voor beide uit.

Gebruik bron 6.

Het plan van Von Hindenburg is kenmerkend voor de oorlogvoering in de twintigste eeuw.

2p **15** Leg dit uit.

In 1924 trad het Dawesplan in werking. De Verenigde Staten hadden verschillende motieven om het Dawesplan uit te voeren.

4p **16** Leg uit:

- welk economisch motief de Verenigde Staten hadden om het Dawesplan uit te voeren en
- waardoor het Dawesplan kon bijdragen aan het Europese machtsevenwicht.

Gebruik bron 7.

Een conclusie:

Het rapport van Geist laat zien dat Hitler de appeasementpolitiek gebruikt om zijn buitenlands-politieke doel te bereiken.

3p **17** Ondersteun deze conclusie door aan te geven:

- (zonder bron) wat de appeasementpolitiek inhoudt en
- (met bron) wat de bedoeling van Hitler is en
- (met bron) dat hij de appeasementpolitiek gebruikt voor dit doel.

Enige maanden na dit rapport (*zie bron 7*) valt het Duitse leger Polen binnen en breekt de Tweede Wereldoorlog uit. De opstelling van de Sovjet-Unie maakte dit makkelijker voor Hitler.

2p **18** Leg dit uit.

Gebruik bron 7.

Stel: je doet onderzoek naar de neutraliteit van de Verenigde Staten vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en je vindt deze bron.

2p **19** Geef een argument vóór de betrouwbaarheid van de informatie uit deze bron voor je onderzoek **en** een argument waardoor je kunt twijfelen aan de betrouwbaarheid van de informatie uit deze bron voor je onderzoek.

Gebruik bron 8.

Uit de bron blijkt dat Himmler een nationaalsocialist is.

3p **20** Noem drie kenmerken van het nationaalsocialisme **en** geef bij elk kenmerk telkens aan waardoor dat kenmerk in de bron naar voren komt.

Gebruik bron 9.

In deze prent geeft tekenaar Jordaan een mening weer over de situatie rondom Berlijn in 1948.

3p **21** Licht dit toe door:

- aan te geven naar aanleiding van welke situatie deze prent is gemaakt en
- (met een verwijzing naar de bron) uit te leggen welke mening Jordaan hier weergeeft.

Gebruik bron 10.

Chroesjtsjov wil met deze typering van Stalin zijn eigen positie verbeteren.

- 3p **22** Licht dit toe door:
- aan te geven welk beeld Chroesjtsjov schetst van Stalin en
 - uit te leggen waardoor dit zou kunnen leiden tot acceptatie van de vreedzame co-existentie.

Gebruik bron 10.

Sommige historici beweren dat deze toespraak heeft bijgedragen aan het uitbreken van de Hongaarse Opstand.

- 2p **23** Leg uit welke redenering zij daarbij volgen.

Gebruik bron 11.

Je kunt met deze foto een kenmerkend aspect van de tweede helft van de twintigste eeuw illustreren.

- 2p **24** Leg dit uit.

Gebruik bron 12.

Een interpretatie:

Je kunt in het optreden van de Sovjet-Unie in Tsjecho-Slowakije in 1968 en in de reactie van de Verenigde Staten daarop een continuïteit zien in het buitenlandse beleid van beide landen sinds 1956 tegenover Europa.

- 3p **25** Ondersteun je interpretatie door aan te geven wat de overeenkomst is in:
- de koers van het bewind in Hongarije en het bewind in Tsjecho-Slowakije en
 - het optreden van de Sovjet-Unie in beide jaren en
 - de reactie van de Verenigde Staten in beide jaren daarop.

Gebruik bron 13.

De Sovjet-Unie verliest de wapenwedloop. Uit deze bron kun je daarvoor een oorzaak afleiden.

- 2p **26** Leg uit welke oorzaak dat is.

Gebruik bron 13.

Een historicus concludeert op grond van de reactie van de Russische officieren dat de Sovjet-Unie een totalitaire staat is.

- 2p **27** Leg uit welke redenering hij daarbij volgt.

Gebruik bron 13.

Deze bijeenkomst is de laatste keer dat de delegaties elkaar ontmoeten.

- 2p **28** Leg uit waardoor dit hun laatste ontmoeting is geweest.

Gebruik bron 14.

Tijdens de Koude Oorlog treedt er in de publieke opinie in het Westen een verandering op in de mening over kernbewapening. Deze demonstraties zijn daarvan een uiting.

4p 29

Leg uit:

- met welk kenmerkend aspect van deze tijd deze bron in verband gebracht kan worden en
- waarom de Sovjet-Unie **op dat moment** deze demonstraties toejuicht.

bron 5

Een prent uit 1870 over de Duitse eenwording, met als titel: "Duitslands toekomst":

Deutschlands Zukunft.

Kommt es unter einen Hut? Ich glaube,
es kommt eher unter eine Pickelhaube!

Onderschrift:

"Komt het onder één hoedje? Ik geloof, dat het eerder onder één helm komt!"

Toelichting

De helm is een *Pickelhaube*, de karakteristieke helm van de Pruisische soldaten.

bron 6

In 1916 wil de chef van de Duitse generale staf, Von Hindenburg, een aantal wetten invoeren. Hij zegt over zijn plan:

Wij kunnen deze oorlog alleen winnen als we het leger voorzien van genoeg militaire middelen zodat het op gelijke sterkte blijft met onze tegenstanders. En als we ervoor zorgen dat er genoeg voedsel is voor ons hele volk. Omdat onze vijanden meer natuurlijke hulpbronnen hebben, is dit doel alleen haalbaar als al de natuurlijke hulpbronnen in dit land en alles wat industrie en landbouw kunnen produceren exclusief wordt ingezet voor de oorlog. Dit kan worden bereikt als het Duitse volk zich volledig in dienst van het vaderland stelt. Alle bedenkingen moeten aan de kant worden gezet, zij mogen geen rol spelen in de strijd om het voortbestaan van onze staat, de strijd om onafhankelijkheid, welvaart en de toekomst van ons volk. Na een overwinning zal onze economie bloeien in vreedstijd. Vasthouden aan een vredes-economie zal ons niets brengen als we de oorlog verliezen. We zullen uit de geschiedenis verdwijnen en gedoemd zijn tot een complete economische afhankelijkheid.

bron 7

Op 13 april 1939 spreekt de Amerikaanse consul Raymond Geist met de Duitse generaal Franz Halder. Geist schrijft in zijn verslag:

Berlijn, 13 april 1939

Ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington, 247, 13 april, 5 p.m.
Strikt geheim

Afgelopen nacht heb ik een vertrouwelijk gesprek gehad met de chef van de Duitse generale staf over de politieke situatie in Europa.

Ik heb de generaal een duidelijk en niet mis te verstane uiteenzetting gegeven van onze ideeën over de recente gebeurtenissen in Europa. Hij leek zeer bezorgd over de mogelijkheid dat de Verenigde Staten, als de oorlog uitbreekt, hun gewicht in de strijd gooien aan de kant van de mogelijke vijanden van Duitsland. Hij zei dat het Duitse leger onder alle omstandigheden Hitlers programma van internationale actie en onderhandelingen zou volgen.

(...)

De generaal zei dat Hitler tot doel heeft voor Duitsland voldoende levensruimte te verkrijgen, zodat het land zelfvoorzienend is op het gebied van grondstoffen en voedsel. Hij zei dat Hitler zijn pogingen niet zou opgeven om dit te bereiken. Hij gelooft dat Hitler en zijn nationaalsocialistische regime zouden terugtreden als dit was bereikt. Hij zei dat Hitler hoopt dat de westerse democratieën een realistische kijk ontwikkelen op de positie van Duitsland en dat zij zich niet zullen bemoeien met de Duitse plannen voor Oost-Europa. Maar sinds Engeland en Frankrijk diplomatieke acties ondernemen om Duitslands oostelijke expansie te verhinderen, richtte Hitler zich weer op het Westen. De generaal suggereerde dat als Duitslands expansie in het oosten wordt gedwarsboord, Hitler zich gedwongen ziet de tegenwerking in het Westen te beëindigen.

bron 8

Op 28 oktober 1939 schrijft Heinrich Himmler, de leider van de SS, de elitetroepen van Hitler:

Het oude spreekwoord dat alleen iemand die zonen en kinderen heeft in vrede kan sterven, geldt tijdens een oorlog en zeker voor de SS (...). Het grootste geschenk voor de weduwe van een man die gestorven is op het slagveld, is een kind van haar geliefde.

Tegen de burgerlijke wetten en gewoonten in, die misschien in andere omstandigheden waardevol zijn, is het een edele taak voor Duitse vrouwen en meisjes van de juiste bloedlijn om, zelfs buiten het huwelijk, niet lichtvaardig maar vanuit een diep moreel besef, moeder te worden van kinderen van soldaten die ten oorlog gaan en waarvan onduidelijk is of ze zullen terugkeren of zullen sterven voor Duitsland.

In de vorige oorlog besloten veel soldaten dat ze geen kinderen wilden verwekken gedurende de oorlog, zodat hun vrouwen niet in armoede zouden achterblijven na hun dood. SS-mannen, jullie hoeven je geen zorgen te maken, want wij zullen voor het volgende zorgen:

1. Speciale personen die ik zelf selecteer, zullen in naam van de SS de voogdij op zich nemen van alle wettige en onwettige kinderen van goed bloed waarvan de vaders in de oorlog omkomen. Wij zullen de moeders steunen en het onderwijs en de zorg voor deze kinderen overnemen totdat ze volwassen zijn, zodat de moeders en weduwen geen armoede of gebrek hoeven te leiden.

2. Na de oorlog, als de vaders teruggekomen zijn, zal de SS hen ruimhartig blijven ondersteunen.

SS-mannen en de moeders van jullie kinderen waar Duitsland op heeft gehoopt, laat zien dat jullie bereid zijn het leven van Duitsland te versterken, door jullie geloof in de Führer en voor het leven van ons bloed en volk, net zo dapper als jullie kunnen vechten en sterven voor Duitsland!

bron 9

Deze prent van tekenaar Jordaan verschijnt in Vrij Nederland onder de titel: "Sinterklaas 1948":

Onderschrift: "Eerlijk zullen wij alles delen".

Tekst op de taart: "Berlijn"

Toelichting

De figuren op de prent zijn (van links naar rechts): Molotov (minister van buitenlandse zaken van de Sovjet-Unie), Stalin, Marianne (Frankrijk), John Bull (Groot-Brittannië), Uncle Sam (Verenigde Staten).

bron 10

In februari 1956 houdt de leider van de Sovjet-Unie, Nikita Chroesjtsjov, een rede. Veel historici vinden dat hij in de rede een juist beeld schetst van zijn voorganger Stalin, die in 1953 is gestorven. Chroesjtsjov zegt:

Kameraden! De persoonscultus heeft zulke monsterlijke afmetingen aangenomen, omdat Stalin zelf alle denkbare methoden aanwendde die konden dienen voor de verheerlijking van zijn eigen persoon. Een van de meest karakteristieke voorbeelden van Stalins zelfverheerlijking en van zijn gemis aan bescheidenheid is de verschijning van zijn *Beknopte biografie*, in 1948 gepubliceerd. Dit boek is een toonbeeld van de meest liederlijke vleierij, een voorbeeld van een man die zichzelf tot een godheid verheft en van zichzelf een legende van onfeilbaarheid maakt.

bron 11

Op 12 april 1967 wordt in Amsterdam het eerste Turkse restaurant in Nederland geopend. Op de foto zie je dat de Turkse ambassadeur een kijkje neemt in de keuken:

bron 12

Op 21 augustus 1968 verklaart president Johnson het volgende:

Het tragische nieuws uit Tsjecho-Slowakije schokt het wereldgeweten. De Sovjet-Unie en haar bondgenoten hebben een onverdedigd land aangevallen om het herleven van doodgewone menselijke vrijheid neer te slaan. Het geeft een triest beeld van het communisme dat vrijheid in Tsjecho-Slowakije wordt gezien als een bedreiging voor de veiligheid van de Sovjet-Unie. De verklaringen die de Sovjet-Unie gaven zijn verzonnen. De Tsjecho-Slowaakse regering heeft haar bondgenoten niet gevraagd zich te bemoeien met haar binnenlandse zaken. Er was geen enkele buitenlandse bedreiging voor Tsjecho-Slowakije. De actie van het Warschau Pact is een overduidelijke overtreding van de regels van de Verenigde Naties. We zijn in spoedoverleg om te zien welke stappen de Verenigde Naties kunnen nemen. Ambassadeur George Ball heeft de opdracht om met de andere naties in de Veiligheidsraad aan te dringen op het naleven van de rechten van Tsjecho-Slowakije en zijn volk. Intussen roep ik de Sovjet-Unie en haar bondgenoten op om, in naam van de vrede, haar troepen terug te trekken uit Tsjecho-Slowakije. Ik hoop dat woordvoerders van regeringen en volkeren overal ter wereld hetzelfde zullen doen. Het is nooit te laat om de rede te laten zegevieren.

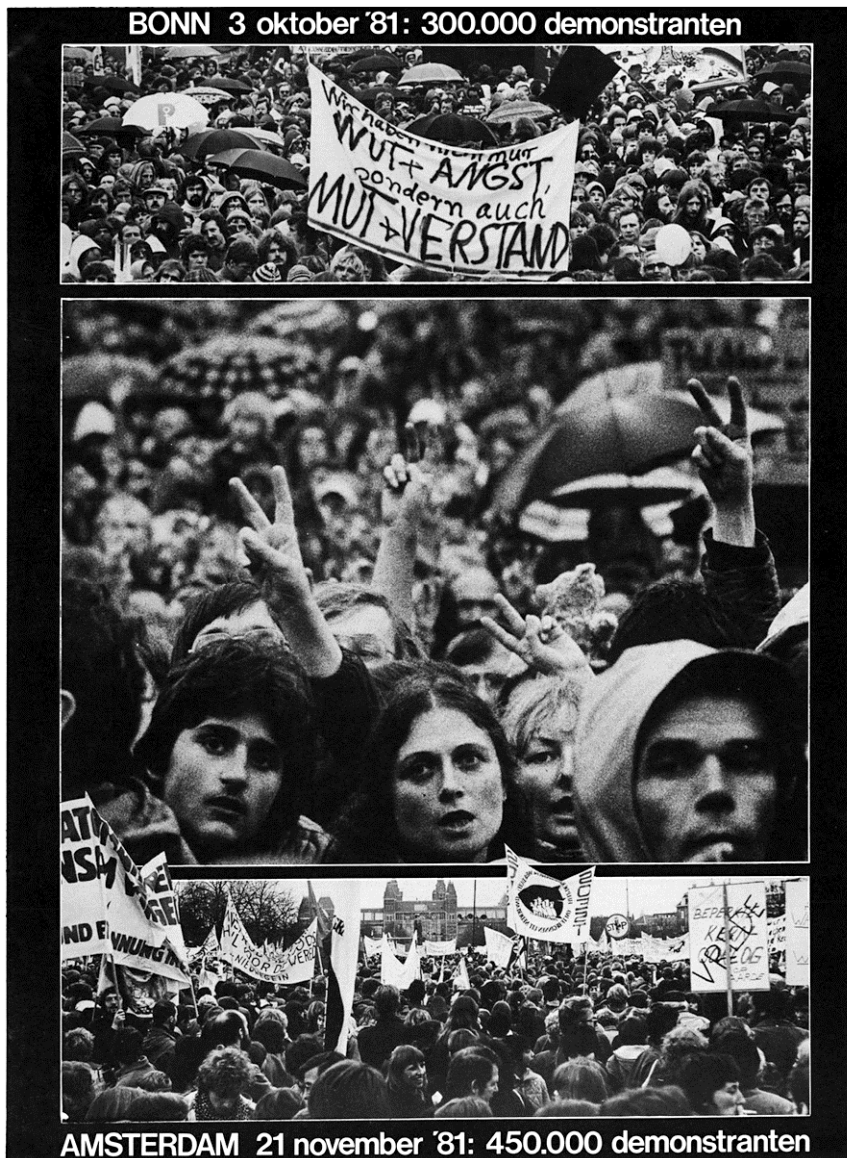
bron 13

In 1972 sluiten de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie een verdrag om incidenten op zee te voorkomen. In het kader van dit verdrag komen Amerikaanse en Sovjetofficieren één keer per jaar bijeen. Kapitein Don East van de Amerikaanse marine beschrijft zo'n bijeenkomst uit 1989:

Er is me iets bijgebleven van het uitje dat we organiseerden voor de delegatie van de Sovjetmarine. Zoals je je misschien herinnert van de mediaberichten werd de Sovjet-Unie in de jaren 1980 geplaagd door tekorten aan bijna alle gebruiksartikelen. In die jaren hadden zelfs officieren zelden een eigen huis of auto, en zeker geen huishoudelijke apparaten als koelkasten, wasmachines, vaatwassers en dergelijke. De meeste leden van de Sovjetdelegatie van dat jaar waren nieuw en nog nooit buiten de Sovjet-Unie geweest. Voordat we begonnen met het organiseren van het uitje vroegen we de groep uit de Sovjet-Unie wat ze het liefste wilden. Tot onze verrassing stond een bezoek aan een typisch Amerikaans winkelcentrum bovenaan hun verlanglijstje. Dus haalden we de eerste vrije dag de groep op met een bus en gingen wij met hen naar een groot winkelcentrum vlakbij Washington. Langs de route naar het winkelcentrum passeerden we verschillende autobedrijven waar grote aantallen nieuwe auto's stonden. Hiermee begon de discussie die de Russen de rest van de dag bezighield: ze wisten zeker dat de autobedrijven en het enorme winkelcentrum niet echt waren, maar opgezet door de CIA (de Amerikaanse geheime dienst) om de Russen te laten geloven hoe welvarend Amerikaanse burgers waren. Ze dachten dat het hele winkelcentrum en alle mensen erin werden betaald door de CIA en dat de nieuwe auto's alleen maar waren neergezet om hen te imponeren.

bron 14

In 1981 worden in Bonn en Amsterdam demonstraties gehouden tegen de plaatsing van kruisraketten met kernkoppen. Uit een pamflet over deze demonstraties:

Toelichting

Boven het pamflet staat: "BONN 3 oktober (19)81: 300.000 demonstranten"

Op het bovenste spandoek staat in vertaling: "Wij hebben niet alleen woede en angst, maar ook moed en verstand".

Onder het pamflet staat: "Amsterdam 21 november (19)81: 450.000 demonstranten"

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.